

ASPECTE PRIVIND TEORII SI INTERPRETARI ASUPRA MONOPOLULUI

Bunastarea sociala, eficienta economica, alocarea optima a resurselor reprezinta in ultima instanta problemele esentiale cu care se confrunta economistii de pretutindeni. Este in general acceptat faptul ca utilizarea eficienta a resurselor depinde de structura pietei, modul acesteia de comportament, si de asemenea ca anumite forme ale organizarii de piata tind sa minimizeze pierderea sociala. Majoritatea economistilor considera concurenta perfecta ca fiind cea mai avantajoasa forma de organizare a pietei din perspectiva acestui scop, iar orice abatere de la acest model constituie o pierdere neta de eficienta economica. Din perspectiva acestor conceptii, punandu-se in balanta analiza unor caracteristici bine definite, monopolul s-a profilat ca opus concurentei perfecte si, in consecinta, cel mai inadecvat mod de organizare a pietei. Acest mod de gindire nu a avut insa o evolutie liniara, cunoscand numeroase disidente, opinii divergente privind rolul, implicatiile, eficienta sau ineficienta monopolului, pana si conceptul insusi in economie, fiind prezente si in perioada actuala.

1. Monopolul unastarii sociale

La inceputul secolului trecut (mai exact in 1923) Irving Fisher definise monopolul, simplu, ca fiind "absenta concurentei". Din acest punct de vedere diferite aprecieri sau critici legate de monopol au depins de viziunea particulara a concurentei pe care fiecare economist o are in minte.

Pentru neoclasici, cat si pentru majoritatea economistilor contemporani noua, monopolul reprezinta polul opus al concurentei perfecte, pe care o definesc atribuindu-i un set de caracteristici concepute pe baza analizelor vaste privind eficienta alocarii resurselor in cazul unei asemenea structuri de piata: atomicitate perfecta, transparenta perfecta, omogenitatea produselor, intrarea si iesirea libera de pe piata, perfecta mobilitate a factorilor de productie. Monopolul, ca si oligopolul, sau alte forme de piata, a fost judecat prin prisma acestor criterii dovedindu-se a fi cel mai ineficient mod de organizare a pietei. S-a cautat atunci un mod empiric de a masura diferenta economico-valoriga dintre cele doua forme de concurenta, concretizat in costurile sociale de monopol. Cel mai influent studiu in acest sens a fost facut de catre Harberger (1954). El a presupus, mai intii, pe o piata de concurenta perfecta, costurile marginale constante pe termen lung atat pentru firme cat si pentru industrie, reprezentate de linia $Mc=Ac$ (fig. 1). Productia, rezultatul perfect competitiv a fost stabilit la nivelul Q_c , unde costul marginal (Mc) intersecteaza curba cererii (DC). Daca un monopolist ar substitui firmele sau industria respectiva ar putea sa-si maximizeze profitul producand la nivelul Q_m si pretul P . Profitul de monopol este reprezentat de dreptunghiul $ABCP$ iar pierderea surplusului consumatorului de trapezul $AECP$. Aria $ABCP$ nu reprezinta totusi distrugere de bunastare sociala ci numai un transfer de la consumator la monopolist. Pierdere neta a societatii este reprezentata de triunghiul ABE . Pe baza unor presupuneri exagerate, Harberger a estimat o pierdere anuala de bunastare sociala, in sectorul industrial din SUA (1920), de aproximativ 59 milioane dolari, adica 0,1% din venitul national. Analistii economici care s-au ocupat apoi de aceasta problema (ex. George Stigler in 1956, D.R. Kamersden (1966)) au afirmat ca evaluarea lui Harberger subestima destul de mult realitatea. Revizuind presupunerile privind elasticitatea cererii si estimarea profiturilor pe piata de monopol,

Kamersen a ridicat pierderea societatii la 0.5% din venitul national(1963) iar Cowling raporta ca, in perioada 1963-1966, 734 mari firme au generat o pierdere anuala de 15mld.\$. Aceste rezultate erau suficiente pentru o catalogare precisa a monopolului.

Un economist celebru, A. Lerner, a incercat ceva mai tarziu interpretarea monopolului nu atat pe baza unor presupuneri teoretice, sau raportandu-se la principiile concurentei perfecte, cat pe observarea realitatii si construirea unor rationamente logice. El a pornit de la comportamentul monopolistului, vazut ca singurul ofertant de un bun sau serviciu fara substituent apropiat, ce are posibilitatea de a stabili fie pretul marfii respective, lasand-i pe clienti sa decida cat vor sa cumpere, fie o anumita cantitate care, la un pret fixat, va fi vanduta in intregime. Monopolistul are tendinta normala de a fixa pretul la nivelul ce-i confera profitul maxim, numit si venit de monopol. Acest venit constituie, de fapt, o "taxa" a consumatorului pe care monopolistul si-o insuseste in virtutea puterii sale restrictive, aceasta taxa fiind cauza sentimentului popular impotriva monopolului. Astfel se poate afirma ca monopolul este "inofensiv" intr-un sens cat se poate de obiectiv. O taxa ce implica un transfer si nu distrugere de bunastare nu poate fi vatamator, din punct de vedere social, decat daca se demonstreaza ca monopolistul merita mai putin acest venit suplimentar decat restul populatiei. Dar de vreme ce monopolurile nu sunt nevoite sa faca fata unei concurente directe este putin probabil ca vor acorda atentia cuvenita controlului costurilor sau utilizarii eficiente a resurselor.

2. Influenta monopolul asupra ratei schimbarilor tehnologice

Economistii din traditia clasica au pus accentul pe alte aspecte privind, din nou, concurenta perfecta. Pentru acestia din urma concurenta reprezinta obtinerea si mentinerea libertatii economice vazuta nu numai ca o masina de alocare eficienta a resurselor ci mai ales ca un exercitiu in dinamica schimbarilor sociale. Astfel voci respectate in profesia de economoist au incercat sa infirme anumite teorii neoclasice. Economisti ca J. Shumpeter sau J.K. Galbraith sustin ca rata schimbarilor tehnologice, a inovatiilor, nu este independenta de structura pietei, asa cum era in general acceptat. Ei afirma ca aceasta rata este mai mare in industriile imperfect concurentiale decat in cele, teoretic de fapt, perfect concurentiale. Din moment ce rata schimbarilor tehnologice afecteaza productivitatea si nivelul de trai, ar rezulta ca o economie perfect concurentiala este inferioara in sensul dinamicii unei economii continand un numar semnificativ de industrii imperfect concurentiale. Schumpeter si Galbraith argumenteaza ca o firma pe piata de concurenta perfecta are putine resurse pentru cercetari si experimente pe care le pot face firmele sub concurenta imperfecta si de asemenea pentru faptul ca profiturile sunt la un nivel relativ mic este dificil pentru firmele din prima categorie sa aloce sume importante pentru cercetare-dezvoltare. Mai mult, ei sustin ca numai in cazul cand o firma are suficient control asupra pietii pentru a-si insusi avantajele unei inovatii, introducerea acelei inovatii poate sa nu fie atat de profitabila. In cazul in care cocurentii pot imita rapid inovatia, detinatorul acesteia poate sa nu obtina avantajele monetare pe care le sperase.

Edwin G. West explica acelasi aport al monopolului din perspectiva teoriei lui Hargerber privind costurile sociale de monopol. Presupunand ca descoperind un nou produs(X) detinatorul ofera cantitatea Q_m la pretul P (fig. 1). Este doar academic adevarat ca acesta restrange rezultatele comparativ cu cat ar produce concurentii in cazul in care acestia ar detine cunostintele sale si potentialul acumulat in afacere. Dar de vreme ce ei nu le detin, oferta Q_m ramane singura alternativa de a obtine o cantitate pozitiva din bunul respectiv. Deci rezultatul activitatii de a

produce bunul X este pur castig social, masurat in figura de profitul monopolistului, dreptunghiul APCE, plus surplusul consumatorului (APS), triunghiul ABE, reprezentand pierderea de bunastare sociala, nu mai exista. Este de asteptat ca actiunea aceluia producator pe piata sa implice aparitia unor potentiali rivali. In acest stadiu competitia va duce la o scadere a pretului cat si a costului produsului X. Acest proces va realiza treptat transferul de bunastare de la producatorul original la consumator. Insa pentru a-si mentine profitul la nivelul castigat monopolistul trebuie sa produca mai rapid decat in alte conditii, iar aceasta introducere mai rapida a produsului reprezinta castigul social, cu alte cuvinte un nou imbold dat progresului economic.

Aparatorii concurentei perfecte, in replica, afirma ca pentru firmele pe o piata de concurenta imperfecta exista mai putin interes in promovarea unor noi tehnologii de vreme ce au putini competitori. Oricum, sunt putine sanse ca un important progres tehnologic sa fie blocat de greseala catorva producatori.

Si totusi, este dificil sa obtii dovezi pentru a clarifica problema, mai ales ca piata de concurenta perfecta are o existenta teoretica. Insa daca o asemenea structura de piata ar putea fi construita, sau o industrie perfect concurentiala, nu este tocmai evident ca va putea sa sustina cercetarile si dezvoltarea necesara pentru a asigura o rata inalta a schimbarilor tehnologice. In plus, daca intrarea este libera si rapida, exista putine motivatii pentru firmele din aceasta industrie pentru a inova.

Unii economisti merg insa mult mai departe cu presupunerea ca o anumita concentratie pe o piata imperfecta va promova o rata mai rapida a schimbarilor tehnologice. In acest sens Galbraith afirma ca "industria moderna a existentei catorva firme este instrumentul perfect pentru determinarea schimbarilor tehnologice". Si in anumite cercuri este acceptata ideea ca gigantii industriali cu puterea lor financiara si laboratoarele bine echipate sunt absolut necesari pentru mentinerea unei rate rapide a schimbarilor tehnologice.

3.Discriminarea perfecta a preturilor

In numeroase cazuri, pe piata de monopol, nu este chiar atat de eficient (mai ales in ceea ce priveste serviciile) sa oferi intreaga cantitate (Q_m) la un pret fixat. Ca urmare, producatorul monopolist va incerca sa obtina un pret cat mai mare, diferit, pentru fiecare unitate de productie vanduta. Adica va incerca sa obtina o discriminare perfecta a preturilor. In acest caz, pierderea neta de bunastare sociala ar fi nula. In practica insa discriminarea perfecta a preturilor nu poate fi decat intamplatoare. Din acest motiv, monopolurile incearca o segmentare a pietei, in functie de anumite criterii (ex. venitul clientilor), astfel incat sa se realizeze macar o tendinta pozitiva.

4.Interventia guvernamentala pe piata de monopol

Datorita efectelor negative asupra bunastarii sociale, a tendintelor egoiste de actiune in exclusivitate in interesul sau, asupra monopolului s-au impus o serie de politici antitrust promovate de catre guvern.

In binecunoscuta sa lucrare "Bunastarea natiunilor", A. Smith aduce cel mai sustinut atac asupra monopolului, folosind insa termenul in sensul cel mai raspandit al sec. XVIII, incluzand toata gama de politici restrictionale.